

Prečo nie som Misesovec

Ludwig von Mises bol významným a inšpiratívnym spoločenským vedcom. O tom niet pochyb. Jeho dielo je určite hodné čítania. Mises bude navždy súčasťou Rakúskej ekonomickej školy. Tvrďím však, že vplyv jeho diela bude mať skôr poučný ako nosný charakter pre ďalší rozvoj tejto školy. Tieto tvrdenia je samozrejme nutné podložiť.

Pochybnosti o Misesovej metóde som získal omnoho skôr, ako píšem tento článok. Pochybnosti, resp. uvedomenie si problému, vždy vedie k tomu, že človek začne hľadať nejaký druh riešenia. To, čo ma na Misesovi začalo vyrušovať bola najprv uzavretosť jeho systému. Zdá sa to byť kliše. Avšak štúdium Misesa a jeho nasledovníkov skutočne budí dojem, akoby bolo všetko vyriešené. Akoby sme zrazu ako ľudstvo už chápali, aj keď len v princípoch, fungovanie niečoho tak komplikovaného, ako je ľudská spoločnosť. Ako uvidíme nie je to tak. Dokonca si dovoľm tvrdiť, že Misesove vysvetlenia nie sú uplatniteľné. Sú doslova mylné.

V tomto článku by som chcel poukázať na logickú inkonzistenciu Misesovho logického systému v oblasti ekonomickej kalkulácie, peňazí a metódy. Ukážeme si, kde všade je táto inkonzistencia prítomná. Následne si predstavíme potenciálne riešenie, ktoré ponúka Hayek-Pavlikova metodológia evolučného apriorizmu. V texte budem používať rozsiahlejšie citácie Misesových a súvisiacich prác preto, aby som čitateľa uviedol do problematiky bez toho, aby musel dané texty prácne vyhľadávať a zároveň preto, aby som nebol obvinený z toho, že vytrhávam tvrdenia z kontextu.

Prečo mám problém s Misesom – základná téza

Misesov systém je logickým systémom. Nevyhnutne to vedie k tomu, že ak raz odhalíme nesprávnu premisu na začiatku argumentácie, musí byť následná logická dedukcia neplatná všade tam, kde sa z tejto premisy vychádzalo. Nie je to moje tvrdenie, ale tvrdenie H. H. Hoppeho, ktorý vo svojej knihe *Economic Science and the Austrian Method* píše¹:

„Provided there is no flaw in the process of deduction, the conclusions that such reasoning yield must be valid a priori because their validity would ultimately go back to nothing but the indisputable axiom of action. If the situation and the changes introduced into it are fictional or assumptional (a Robinson Crusoe world, or a world with only indivisible or only completely specific factors of production), then the conclusions are, of course, a priori true only of such a "possible world." If, on the other hand, the situation and changes can be identified as real, perceived and conceptualized as such by real actors, then the conclusions are a priori true propositions about the world as it really is.“

To pri Misesovi spôsobuje, že v princípe je systém vysvetlenia a analýzy správny vtedy, pokiaľ sú správne premisy. A nesprávny vtedy, keď nie sú premisy správne. Tak to jednoducho u Misesa je. Sám tak systém buduje. Prečo potom nie som Misesovec? Pretože tvrdím, ako uvidí čitateľ nižšie, že Mises používa logicky protichodne premisy pri realizácii analýzy ním

---

¹ Hoppe, H.H. *Economic Science and the Austrian Method*, p.26. WWW DOCUMENT <https://mises-media.s3.amazonaws.com/Economic%20Science%20and%20the%20Austrian%20Method_3.pdf>

stanovených problémov. V princípe naprieč celým jeho systémom je vidieť nasledovnú logickú inkonzistenciu:

- A. Mises na jednej strane tvrdí, že konanie (a v ňom obsiahnuté kategórie) je zamerané na budúcnosť. Je to konanie, od ktorého sa odvíja analýza stanovených problémov. Čo považujem za správne.
- B. Zároveň však vysvetľuje príčiny stanovených problémov na základe deterministického vplyvu minulosti.

Tieto dve tvrdenia nemôžu platiť naraz. Keďže platí to, čo píše Hoppe a Mises má zároveň inkonzistenciu v premisách, Misesova analýza je neplatná všade tam, kde je logicky konzistentný v kontexte svojich premís. Problém si môžeme ukázať na troch základných miestach jeho systému. Prvým je ekonomická kalkulácia, druhým je problém vzniku kúpnej sily peňazí a tretím je jeho metodologický prístup k vysvetleniu konania. Sú to skutočne kľúčové a základné miesta jeho systému?

O ekonomickej kalkulácii sám Mises tvrdí, že „*Economic calculation is the fundamental issue in the comprehension of all problems commonly called economic*“². Otázka peňazí, ako základného kameňa ekonómie je úzko súvisiaca práve s problémom ekonomickej kalkulácie. Peniaze sú základom nášho ekonomického vnímania reality jednoducho preto, že každý ekonomický statok vstupujúci do výmeny má cenu určenú práve v peniazoch. A o tom, ako kľúčové je konania v Misesovom systéme by nemalo byť pochyb. Axióm konania je základom jeho praxeológie a celého axiomatického systému. Nazvať tieto miesta v Misesovom systéme kľúčovými, by podľa môjho názoru nemalo budiť žiadnu polemiku.

Ekonomická kalkulácia ako koncept odvodený z minulých cien

Ak budeme hľadať naprieč Misesovými prácami, čo vlastne ekonomická kalkulácia znamená, tak okrem toho, že musí byť realizovaná v peniazoch, veľa explicitných vyjadrení v zmysle toho, ako presne je realizovaná, nenájdeme. Obrázok je nutné poskladať z viacerých prác. Zároveň si myslím, že Mises musel tušiť, že jeho riešenie nie je dokonalé. O tom, že nie je správne, však nevedel. Náznaky toho, že asi tušil, že jeho riešenie nie je dokonalé vyplývajú z toho, že ak nazrieme do jeho prác, narazíme na nejednoznačnosť, siahodlhé vysvetľovanie a presvedčanie čitateľa o niečom, čo v jeho tvrdeniach nie je. Pozrime sa na to v historickom kontexte. Mises si v roku 1920 vo svojej *Economic calculation in Socialist Commonwealth* uvedomuje, že subjektívne hodnotenie statkov musí pri kalkulácii obísť. Potrebuje identifikovať spoločný denominátor a spoločný základ pre porovnávanie vzájomného subjektívneho hodnotenia medzi ľuďmi. Prichádza s výmenným pomerom dvoch statkov – cenou, ktorá je objektívnou črtou reality. Rozhodnutie sa pre cenu, ako objektívny jav, nie je nepochopiteľné. Hlavne, ak si uvedomíme, že Mises musel riešiť prechod zo subjektívneho, hodnotového a tým pádom neporovnateľného charakteru vnímania statkov na niečo, čo kalkuláciu ako koncepciu umožňuje. A objektívna črta reality v podobe ceny³ umožňuje akémukoľvek počtu subjektov rovnako uchopiť danú črtu reality, ktorá je výsledkom interakcie

² Mises, L. Human Action, p.100. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/human-action-0>>

³ Cena je totižto raz zrealizovaný výmenný pomer. Historický a nespochybniteľný fakt.

dvoch subjektov. Misesove „riešenie“ problému subjektívnosti je teda pochopiteľné, aj keď je nesprávne. Mises následne v texte zrealizuje druhú skratku, kedy tvrdí, že iná ako monetárna kalkulácia nie je možná; teda minimálne nie v komplikovanejších ekonomických procesoch. Ako však kalkulácia prebieha? Mises píše:

*„Monetary calculation has its limits. ... The exchange-relationship which obtains between money and goods is **subjected to constant, if (as a rule) not too violent, fluctuations** originating not only from the side of other economic goods, but also from the side of money. However, **these fluctuations disturb value calculations only in the slightest degree**, since usually, in view of the ceaseless alternations in other economic data—these calculations will refer only to comparatively short periods of time—periods in which “good” money, at least normally, undergoes comparatively trivial fluctuations in regard to its exchange relations.“ (bold pridaný, p.11)*

Z tejto citácie môžeme len implikovať, že Mises hovorí o vplyve minulých cien na realizovanie kalkulácie a to v časti keď hovorí o minimálnych výkyvoch hodnotenia a kúpnej sily denominátora kalkulácie, t.j. peňazí. Na tento poznatok však vieme nadviazať ďalším tvrdením. Tentokrát z roku 1933 z jeho *Epistemological Problems of Economics*⁴, kde píše:

„The money prices of goods and services that we are able to ascertain are the ratios in which these goods and services were exchanged against money at a given moment of the relatively recent or remote past. These ratios are always past; they always belong to history. They correspond to a market situation that is not the market situation of today.“ (p. 168)

Čo je úplne v poriadku, ale potom hneď nasleduje:

„Economic calculation is able to utilize to a certain extent the prices of the market because, as a rule, they do not shift so rapidly that such calculation could be essentially falsified by it. Moreover, certain deviations and changes can be appraised with so close an approximation to what really takes place later that action—or “practice”—is able to manage quite well with monetary calculation notwithstanding all its deficiencies.“ (bold pridaný, p.168)

Ako je vidno, u Misesa je ekonomická kalkulácia možná preto, lebo sa nemení príliš rýchlo výmenný pomer peňazí a akéhokoľvek statku X, ktorý vytvára monetárnu cenu statku X. Problém, pred ktorým stojíme je však ten, že ak je konanie zamerané na budúcnosť, je bodom začiatku, ako môže byť pre kalkuláciu smerodajná minulé cena? Minulé cena, ako sám píše je minulosť, história, ktorá nekorešponduje s dnešnou trhovou situáciou. A minulosť, ktorá teda nekorešponduje s dnešnou situáciou, je zároveň základom pre novú kalkuláciu. A nová kalkulácia, ako tvrdí, je teda možná na základe toho, že existuje len pomaly sa meniaci cena v peniazoch. Nakoniec môžeme nahliadnuť ešte do roku 1949/1963 do jeho *Human Action*⁵, kde Mises píše o ekonomickej kalkulácii nasledovne:

---

⁴ Mises, L. *Epistemological Problems of Economics*. WWW DOCUMENT <<https://mises-media.s3.amazonaws.com/epistemological.pdf>>

⁵ Mises, L. *Human Action*. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/human-action-0>>

*„As action is always directed toward influencing a future state of affairs, economic calculation always deals with the future. **As far as it takes past events and exchange ratios of the past into consideration**, it does so only for the sake of an arrangement of future action.“ (bold pridany, p. 211)*

...

*„The prices of goods and services are either historical data describing past events or anticipations of probable future events. Information about a past price conveys the knowledge that one or several acts of interpersonal exchange were effected according to this ratio. **It does not convey directly any knowledge about future prices.** .... The prices of the past are for him **merely starting points** in his endeavors to anticipate future prices. Practical man looks at the prices of the future, be it only the immediate future of the next hour, day, or month. For him the prices of the past are merely a help in anticipating future prices. Not only in his preliminary calculation of the expected outcome of planned action, but no less in his attempts to establish the result of his past transactions, he is primarily concerned with future prices.“ (bold pridany, p.213)*

Opäť. Mises upozorňuje čitateľa, že kalkulácia je zameraná na budúcnosť. A nijak inak. Samozrejme. Ale z čoho ju odvodí? Z minulosti. Pretože minulé ceny sú pre konajúceho človeka iba začiatkom jeho snahy o odhade budúcich cien. A aby nebolo pochyb o tom, že Mises myslí odvodenie kalkulácie, ktoré je aktom konania zameraným na budúcnosť, na základe minulosti, môžeme ešte nazrieť do prác nasledovníkov Misesa. Sú to oni, ktorí vysvetľujú niektoré jeho trochu záhadnejšie tvrdenia. Inštruktívny nám môže byť napr. J. Hülsmann, ktorý vo svojej práci *Knowledge, Judgment, and the Use of Property*⁶, kritizuje Hayek – Kirznerov prístup k problému cien a kalkulácie. Kritika je vedená z hľadiska toho, že minulé ceny nemôžu niesť žiadnu relevantnú informáciu pre podnikateľa, čím má padnúť celý Hayek-Kirznerov systém podnikateľského objavovania na základe minulých cien⁷, pričom na konci práce konštatuje, presne v Misesovskej tradícii, nasledovné:

„Let us recall that ex ante calculation does not consist of computation based on past market prices; it is a judgment in quantitative terms that relies on an expectation of future prices. However, ..., calculation is the source of present market prices as they are continually formed in the market process. Present prices are starting point of our estimates. Considering the intervening changes of these conditions we form, by Verstehen, a judgment upon the prices of the future. Without the basis provided by present money prices, this procedure would be impossible. It is indirectly that present prices permit calculation and thus the

---

⁶ Hülsmann, J.G. Knowledge, Judgment, and the Use of Property. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/knowledge-judgment-and-use-property>>

⁷ Hayek-Kirznerov prístup nie je rezistentný vo svojej podobe voči Hülsmannovej kritike. To treba priznať. Daný prístup je nutné upraviť a modifikovať tak, aby bola kalkulačná činnosť zameraná jedine na budúcnosť. Modifikáciu Hayek-Kirznerovho vnímania cenového mechanizmu realizujem v Pošvanc, M.: EVOLUČNÉ MOŽNOSTI VZNIKU EKONOMICKEJ KALKULÁCIE A PEŇAZÍ. PROBLÉM NEMOŽNOSTI SOCIALIZMU. WWW DOCUMENT <<https://viagold.sk/evolucne-moznosti-vzniku-ekonomickej-kalkulacie-a-penazi-problem-nemoznosti-socializmu-finalna-verzia/>> Hayek-Kirznerov prístup by mal byť následne rezistentný voči Hülsmannovej kritike.

selection of most value - productive technology under prevailing conditions. They can have no communicative function because they are only the, if indispensable, starting point for our understanding of the future.” (p.47)

Aj keď Hülsmann nehovorí o minulých cenách, mal by vedieť, že aj súčasná cena, je len minulosťou. Je to raz realizovaný výmenný pomer. Súčasnú cenu rovnako tvoríme tak, že prvotné je konanie (a v ňom obsiahnutá kalkulácia), čo následne spôsobí, že dva subjekty vstúpia do výmeny. A vytvorí cenu; t.j. objektívny pomer. Hülsmann po 20 stranách kritiky Hayek-Kirznerovho prístupu o tom, že minulé ceny nenesie žiadnu informáciu a žiadne poznanie, v mene obrany Misesových tvrdení, nespácha nič iné ako logickú sebevraždu. To, čo celý čas kritizuje, nakoniec po upozornení čitateľa v prvej vete, že tak netvrdí, bude tvrdiť aj on.

Argument o súčasných cenách navyše spôsobuje empirickú otázku toho, čo je vlastne ešte prítomnosť a čo je už minulosť. To by však implikovalo ne-apriornosť argumentácie o ekonomickej kalkulácii. Museli by sme pritom rozhodovať na základe nami arbitrárne zvolenej časovej hranici toho, čo je a čo už nie je prítomnosť, aby sme boli schopní kalkulovať. Hülsmann ešte poznamenáva, že „*Considering the intervening changes of these conditions we form, by Verstehen, a judgment upon the prices of the future.*” A ak by sme aj pripustili, že Mises minulé ceny používa len v móde *Verstehen*, t.j. v móde pochopenia toho, čo robia iní, tak je to úplne irelevantné. *Verstehen* Mises používa vo všeobecnej móde, t.j. v *móde abstraktného porozumenia* minulým, súčasným a budúcim činnostiam inej konajúcej bytosti. Nie v móde konkrétosti, o ktorom nás minulé ceny informuje. Minulé ceny nás totižto informuje o tom, že za daných okolností v minulosti ľudia urobili to, čo urobili a tak danú situáciu vnímali. Konkrétosť danej situácie však nie je možné použiť pre anticipáciu budúcej ceny, ktorá uvažovanie o budúcom konkrétne v podobe anticipácie ceny implikuje. Inými slovami ak tvorím na základe kalkulácie budúce ceny (kalkulujem), tak nezvažujem minulé ceny a ich minulé podmienky, ale zvažujem len budúce podmienky a z toho plynúce potenciálne vytvorené ceny, ktoré výmenou vzniknú.

Ak používam pri kalkulácii *Verstehen*, tak rovnako len smerom do budúcnosti, t.j. pri predpoklade toho, že ak bude moja ekonomickejšia činnosť smerovať niekam, tak prostredníctvom *Verstehen* anticipujem a rozumiem potenciálnej reakcii druhej konajúcej bytosti. Ako sme si však ukázali na vyššie uvedených citáciách, Misesove vyjadrenia sú od všeobecného spôsobu používania *Verstehen* pri vysvetľovaní ekonomickej kalkulácie značne vzdialené. A rovnako sú od nich vzdialené i Hülsmannove vyjadrenia, pretože i on tvrdí, že kalkulujeme na základe súčasných, t.j. raz vzniknutých, cien. Pre Misesa i Hülsmanna sú minulé / súčasné ceny *determinujúcim* faktorom bez ktorého nevedia popísať kalkuláciu. A to je v logickom protiklade k tvrdeniu, že konanie je zamerané na budúcnosť⁸.

Kúpna sila peňazí – koncept odvodený „prekvapivo“ z minulosti

---

⁸ Riešenie problému kalkulácie smerom do budúcnosti pozri v Pošvanc, M. EVOLUČNÉ MOŽNOSTI VZNIKU EKONOMICKEJ KALKULÁCIE A PEŇAZÍ. PROBLÉM NEMOŽNOSTI SOCIALIZMU. WWW DOCUMENT <<https://viagold.sk/evolucne-moznosti-vzniku-ekonomickej-kalkulacie-a-penazi-problem-nemoznosti-socializmu-finalna-verzia/>>

Kým v oblasti ekonomickej kalkulácie je Mises dvojaký, t.j. čitateľa vždy upozorní, že kalkulácia je zameraná na budúcnosť a až následne začne tvrdiť, že minulé ceny, ktoré sa nemenia tak rýchlo, sú iba začiatkom snahy o odhad budúcich cien, tak v oblasti odvodenia kúpnej sily peňazí, je úplne jednoznačný. Neskrýva sa. Vo svojej koncepcii regresného teorému prichádza v minulosti ilustratívne na miesto, kedy kúpnu silu peňazí = ich cenu, odvodí od poslednej známej ceny komodity, ktorá bola predtým, ako začala byť používaná na peniaze, priemyselným statkom. Mises k tomu dokonca píše nasledovné upozornenia v jeho *Theory of Money and Credit*⁹:

*„The subjective value of money must be measured by the marginal utility of the goods for which the money can be exchanged. It follows that a valuation of money is possible only on the assumption that the money has a certain objective exchange value. Such a **point d'appui** is necessary before the gap between satisfaction and “useless” money can be bridged.“* (bold pridaný, p. 68)

...

*„If the objective exchange value of money must always be linked with a preexisting market exchange ratio between money and other economic goods (since otherwise individuals would not be in a position to estimate the value of the money), **it follows that an object cannot be used as money unless, at the moment when its use as money begins, it already possesses an objective exchange value based on some other use.** This provides both a refutation of those theories which derive the origin of money from a general agreement to impute fictitious value to things intrinsically valueless and a confirmation of Menger's hypothesis concerning the origin of the use of money. This link with a preexisting exchange value is necessary not only for commodity money, but equally for credit money and fiat money. No fiat money could ever come into existence if it did not satisfy this condition.“* (bold pridaný, p.110)

Inými slovami u Misesa nemôže byť predmet reality peniazmi pokiaľ peniazmi nie je. Čo je logická sebevražda. Ako preukazujem vo svojich iných prácach¹⁰ Mises nielenže nevysvetlil pôvod peňazí. Nevysvetlil ani pôvod kúpnej sily peňazí, pričom si veľmi dobre uvedomuje, že vysvetliť pôvod peňazí je kľúčovým pre ďalší popis všetkých ekonomických javov s nimi spojených. Z uvedených citácií sú jasné dve veci. Prvá, Mises odvodzuje *explicitne* kúpnu silu z minulosti a zároveň *objektivisticky* predpokladá to, že peniaze musia mať kúpnu silu. Bez toho, aby ju mali, nemôžu byť podľa neho ani len peniazmi.

Z hľadiska postupu popisu, či metódy popisu, sa nejedná zo strany Misesa o nejakú malú chybu. Ako uvádza sám Mises. Dané koncepcie sú *základom* chápania ekonomických javov. Ak sú zle vysvetlené, tak nemôže byť správna ani ďalšia dedukcia, ktoré je na ich základoch logicky odvodzovaná.. A ako uvidí čitateľ o chvíľu, odvodzovanie javov z minulosti, je inherentnou súčasťou jeho postupu.

---

⁹ Mises, L. The Theory of Money and Credit. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/theory-money-and-credit/html/ppp/1230>>

¹⁰ Pozri www.viagold.sk

Metodologický pôvod Misesovej chyby

Ucelený popis chyby, t.j. miesto, kde je podľa môjho názoru zjavná chyba z metodologického hľadiska, sa dá objaviť v jeho *Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution*¹¹ (1957) v kapitole „*Determinism and Materialism*“, ktorá obsahuje na záver rozdelenie determinizmu na fatalistický a aktivistický. Mises vysvetľuje, že ľudské chápanie reality je deterministické, t.j. je realizované cez kategóriu kauzality. Popisuje ďalej doktrínu determinizmu a doktrínu slobodnej vôle. Pri doktríne slobodnej vôle však uvádza, že predstavitelia tejto doktríny robia chybu v dôraze na absolútnu nezávislosť *free will*, keďže si neuvedomujú, že minulosť nás ovplyvňuje. Slovanami Misesa:

„Such decisions, says the free-will doctrine, are basically undetermined and uncaused; they are not the inevitable outcome of antecedent conditions. They are rather the display of man's inmost disposition, the manifestation of his indelible moral freedom“ (bold pridany, p.76)

...

*„Both doctrines neglect to pay due attention to the role of ideas. The choices a man makes are determined by the ideas that he adopts. **The determinists are right in asserting that everything that happens is the necessary sequel of the preceding state of things.** What a man does at any instant of his life is entirely dependent on his past, that is, on his physiological inheritance as well as of all he went through in his previous days. Yet the significance of this thesis is considerably weakened by the fact that nothing is known about the way in which ideas arise (bold pridany, p.77)*

...

*The offshoots of human mental efforts, the ideas and the judgments of value that direct the individuals' actions, cannot be traced back to their causes, and are in this sense ultimate data. In dealing with them we refer to the concept of individuality. **But in resorting to this notion we by no means imply that ideas and judgments of value spring out of nothing** by a sort of spontaneous generation and are in no way connected and related to what was already in the universe before their appearance. We merely establish the fact that we do not know anything about the mental process which produces within a human being the thoughts that respond to the state of his physical and ideological environment. This cognition is the grain of truth in the free-will doctrine. **However, the passionate attempts to refute determinism and to salvage the notion of free will did not concern the problem of individuality.**“ (p. 78)*

Z toho u neho plynie, že determináciou nášho konania je to, čo nazýva individualita, ktorá je založená na našich názoroch a myšlienkach budovaných na základe minulosti, od čoho je

---

¹¹ Mises, L.: *Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution*. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/theory-and-history-interpretation-social-and-economic-evolution> >

determinované konanie, ktoré je vyjadrením slobodnej vôle (free will). Je to minulosť individuality, ktorá determinuje naše ďalšie konanie.

Mises ďalej rozdeľuje determinizmus na fatalistický (pasívny) a aktivistický. Fatalistický determinizmus je ten, ktorým sa riadi príroda a aktivistický je ten, ktorým sa riadi človek. Aktivistický determinizmus je totižto determinizmus, pri ktorom volíme (slobodne) nejaké prostriedky (means) na uspokojenie našich cieľov (ends), kedy chceme odstrániť vnímaný nepokoj (uneasiness). Pričom zdôrazňuje, že nie všetko je možné, čo je dané fatalistickým determinizmom - prírodou. To značí, že aktivistický determinizmus je determinizmom, ktorým ex ante chceme, aby sa niečo stalo tak, aby sme odstránili vnímaný nepokoj. Využívame pritom chápanie toho, ako funguje fatalistický determinizmus, ale i toho, ako funguje aktivistický determinizmus u iných, t.j. ako sa správajú ostatní ľudia v spoločenstve (*Verstehen*).

Napr. vieme, že voda uhasí smäd – to je fatalistický determinizmus. Vieme totižto, že vnímanie smädu nebude odstránené ohňom. Vodu volíme teda ako prostriedok na odstránenie nepokoja vtedy, keď pociťujeme smäd. Aktivistický determinizmus je že, ak vodu nemáme, tak vykonávame ekonomickú činnosť na jej získanie. Buď ju musíme získať tak, že vynaložíme ekonomické zdroje na jej získanie alebo ju vieme vymeniť napr. za diamant. Toto je aktivistický determinizmus.

Avšak determinizmus, aj keď aktívny, je z hľadiska koncepcie slobodnej vôle, chyba, ktorá vedie Misesa, k podobným záverom, aké vytvára v oblasti kalkulácie a peňazí. Rovnako aj pri nich a aj keď sú samé o sebe produktom slobodnej vôle (resp. slobodných vôlí viacerých ľudí), hľadá príčinu v minulosti – v ideách človeka vzniknutých na základe jeho „*physiological inheritance as well as of all he went through in his previous days*“. Vyzerá, že Mises si neuvedomuje, že sa pri danej argumentácii dostáva do kruhu. Ten je prítomný v tvrdeniach, že naša slobodná vôľa je determinovaná individualitou / osobnosťou¹². Avšak individualita a osobnosť už slobodnou vôľou je. Samou o sebe. Logický kruh je asi najzjavnejšie vidieť na tejto citácii z *The Ultimate Foundation of Economic Science*¹³:

*„What the term "freedom of the will" refers to is the fact that **the ideas that induce a man to make a decision (a choice) are, like all other ideas, not "produced" by external "facts," do not "mirror" the conditions of reality, and are not "uniquely determined" by any ascertainable external factor to which we could impute them in the way in which we impute in all other occurrences an effect to a definite cause. There is nothing else that could be said about a definite instance of a man's acting and choosing than to ascribe it to this man's individuality.**“* (p.57-58)

Osobne vnímam Misesov problém v tom, že popisuje / uchopuje aktivistický determinizmus (vôľu) nástrojmi fatalistického determinizmu. C musí byť spôsobené B a B muselo byť spôsobené niekedy A. Pri slobodnej vôli sa potom musí dostať nevyhnutne do logického kruhu. Mises si podľa mňa neuvedomuje, že fatalistický determinizmus, t.j. príroda, vytvoril nadvrstvu aktivistického determinizmu, t.j. myseľ. A tú treba brať ako samú o sebe. Ako začiatok konania v podobe nad-vrstvy. Minulosť je pre myseľ pekná a zaujímavá, dokonca môže byť

¹² Termín „osobnosť“ používal v „*The Ultimate Foundation of Economic Science*“.

¹³ Mises, L.: *The Ultimate Foundation of Economic Science*. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/ultimate-foundation-economic-science>>

inšpiratívna. Nie však smerodajná. Mysleť nie je počítač s uloženými dátami, ktoré sú minulým stavom vecí, dátami, ktoré myseľ vyvoláva podľa toho, ako je naprogramovaná. Je jasné, že myslieť môžeme len to, čo máme v myslí¹⁴. Obsah našej mysle je však v mode slobodnej vôle, nie v mode v minulosti uložených dát. Inú skúsenosť ani s myslou nemáme. Samých seba vždy a za každých okolností vnímame jedine z hľadiska dnes a zajtra. Sme síce kontinuálne bytosti a žijeme v časovom kontinuu, avšak myslíme samých seba jedine smerom do budúcnosti. Myslenie a stav mysli je prúd. Na minulosť môžeme samozrejme myslieť. Ale jedine v podobe prúdu myšlienok smerujúcich v čase ďalej. Ak by bola minulosť smerodajná, nevideli by sme ani zmenu súvisiacu s našou vôľou. Vôľa je in-derterministická. Ona je už ultimate given – slovami Misesa; nemá v tomto prísnom zmysle determináciu. Misesova snaha ukotviť pôvod nášho myslenia je preto argument v kruhu. Formovanie individuality alebo osobnosti na základe minulých stavov mysle, formovaných názorov a presvedčení, ideologického prostredia, je stále len oná slobodná vôľa¹⁵.

Nechcem samozrejme tvrdiť, že nás neovplyvňuje prírodný determinizmus. Sme súčasťou prírody. Naše telo je súčasťou prírody. Naše myslenie súvisí s prírodne danou neuronálnou štruktúrou mysle. Mysleť je založená na prírodnom determinizme neuronálnej štruktúry mozgu. Avšak „nad ňou“ je utvorená nová štruktúra – mentálny model – myseľ, resp. vôľa. Na neuronálnej úrovni prírodná determinácia prebieha. Na mentálnej úrovni, úrovni mysle, však neexistuje determinácia. Existuje len možnosť ovplyvňovania založená na minulosti. Máme nejaké skúsenosti, máme nejaké kultúrno-spoločenské pozadie, máme nejaké ideje, máme nejaký náhľad na to, čo sme prežili. Slobodná vôľa má však tú charakteristickú vlastnosť, že vie celú minulosť zahodiť; len tak! Lebo existuje aj lepšie riešenie bez ohľadu na akúkoľvek minulosť. Zároveň i naopak. Môže sa udiat aj hocičo, ale ak sa raz rozhodne, tak minulosť bude pre ňu smerodajná. Hlavnou vlastnosťou mysle je, že sa nejedná o fatalistický determinizmus. Jej „fatalistickým determinizmom“ je vlastne to, že nie je fatalistickým determinizmom, ale slobodnou vôľou. Je teda novou štruktúrou deterministických javov fatalistického determinizmu. Per se.

U Misesa však nevidíme náhľad na myseľ v móde možnosti byť ovplyvnený minulosťou. Mises používa veľmi zreteľne pojem determinuje, ktorý používa ako „určuje“, t.j. v kontexte toho, že myseľ je „daná tým a oným“. „To a oné“ však slobodnú vôľu môže len ovplyvňovať, neurčuje ju v zmysle determinácie, t.j. toho, že sa musí stať niečo za takých a onakých okolností. Slobodná vôľa je nepredvídateľná¹⁶, nachádza sa v móde neustáleho určovania nášho konania.

---

¹⁴ Osobná diskusia v Facebookovej skupine – Klub F.A. Hayeka so Zdeněk Uhlíř

¹⁵ Ak by inak platilo, že naše konanie je formované minulými názormi, teoreticky, ak by sa marxistom a podobným spoločensky nebezpečným živlom podarilo prevychovať všetky deti všetkých ľudí, tak časom, by ďalšie a ďalšie generácie museli byť len marxistami a žili by svoj „vysnívaný svet“. Rovnako by sme napr. v Severnej Kóreii nevideli koncentračné tábory – v myšliach Severo - Kórejcov by už po dobu existencie danej diktatúry mali byť len idey o spoločnom kórejskom údele a donucovanie by nebolo potrebné. To, že to nevidíme, je práve vzbura slobodnej vôle proti diktátorským praktikám.

¹⁶ Pekne to popisuje Zdeněk Uhlíř: „Svobodná vůle je svobodná proto, že objevuje a vynalézá ona dosud neznámá "něco v plurálu". Zvažuje aktuální a potenciální alternativy a nelze (jednoznačně) predikovat, jak rozhodne, je tudíž kontingentní jak v přítomnosti, tak v budoucnosti. Kdyby determinace v řádu věcí toto popírala, znamenalo by to, že něco se stát "musí" a že se to stane v "určité" a "jisté" podobě (což tak neplatí a není). A nějakým způsobem to platí i o řádu věcí bez jakékoli ingerence svobodné, viz teorii deterministického

O Misesovi sa samozrejme nedá uvažovať ako o striktnom deterministovi. Na úrovni popisu konania si uvedomuje problémy determinizmu. Avšak Mises podľa môjho názoru ostáva akoby v jednej vrstve determinizmu pri budovaní svojho systému o ľudskom konaní. „Nerozlišuje“ dostatočne významne novú kvalitu prírody v podobe mysli. Sám tvrdí, že aktivistický determinizmus je rozdielnym od fatalistického. Aktivistický môže byť zameraný jedine na budúcnosť. O tom, je slobodná vôľa. Ona generuje opäť a znova a dookola niečo nové, t.j. samotný aktivistický determinizmus. Je začiatkom cielenej zmeny. Pravdepodobne by bolo najsprávnejšie povedať, že Mises nerozlišuje túto novú kvalitu prírody (vrstvu javov) ako niečo, čoho charakteristickou vlastnosťou je indeterminácia na mentálnej úrovni. Mises sa akoby na tento druh javov stále pozerá len z hľadiska neuronálnej štruktúry, ktorá je súčasťou fatalistického determinizmu prírody a hľadá jej pôvod práve nástrojmi tohto determinizmu.

To prisudzujem tomu, že Mises je logik, ktorý však neuvažuje vo vrstvách, ktoré príroda vytvorením myslenia vytvorila. Ak by chcel, aby bol jeho „jednovrstvový“ deterministický systém úspešný, musel by vysvetliť dôvod myslenia – to, že nad tým rozmýšľal práve takto naznačuje nielen jeho tvrdenie v logickom kruhu, ale i táto pasáž z *Theory of History*:

„Perhaps natural science will one day be in a position to describe the physical, chemical, and biological events. which in the body of the man Newton necessarily and inevitably produced the theory of gravitation. In the meantime, we must be content with the study of the history of ideas as a part of the sciences of human action.“ (p.93)

Aj keď z kontextu jeho práce je zjavné, že si nemyslí, že túto formu determinizmu budeme niekedy schopní realizovať, na danej pasáži je vidieť, ako rozmýšľal. A tento spôsob rozmýšľanie je prítomný aj na iných miestach jeho systému. Poďme sa na to pozrieť.

Problém Misesovej subjektivistkej praxeológie

Praxeológia nie je Misesov pojem. Podľa Petra Mentzela¹⁷ ho ako prvý vytvoril Richard Whately, anglický ekonóm a teológ, v roku 1831 a pochádza z gréckeho pojmu používaného pre výmenu. Mises však vytvára praxeológiu ako vedu samú o sebe. Misesova praxeológia – veda o ľudskom konaní – je založená na logickej dedukcii celého systému z tzv. apriórneho syntetického tvrdenia „človek koná“, ktoré je absolútne pravdivé¹⁸. Nejde však o popretie alebo potvrdenie daného výroku. Ide o systém, ktorý z neho dedukujeme. A každý axiomatický systém založený na nejakých premisách, musí nevyhnutne naraziť v nejaký moment vysvetľovania na logický kruh. Najlepšie sa to uvedomuje pri otázke toho, ako vysvetľujeme myslenie? Keďže myslením, tak nevyhnutne musíme v nejaký moment naraziť na to, že nejaký fenomén myslenia, ktoré je myslením vysvetľované, nevieme vysvetliť, resp. musíme použiť

---

chaosu.“ Diskusia v Facebookovej skupine: Klub F.A. Hayeka. 30.04.2019. WWW DOCUMENT
<<https://www.facebook.com/groups/339889349859396/permalink/622165004965161>>

¹⁷ Peter C. Mentzel, (2018), Praxeology, History, and the Perils of Historicism 1, in Steven Horwitz (ed.) Austrian Economics: The Next Generation (Advances in Austrian Economics, Volume 23) Emerald Publishing Limited, p. 18.

¹⁸ Misesovi nasledovníci často používajú tento výrok v kontexte presvedčania o nevyhnutnej správnosti Misesovho systému. Popretie daného výroku totižto implikuje rovnako konanie, čím sa má univerzálna platnosť daného výroku potvrdzovať.

argumentáciu v kruhu. V prípade Misesovej subjektivistickej praxeológie vysvetľujeme konanie, konaním. Čo je fakt. Je jasné, že ak chceme vyvrátiť dané tvrdenie musíme konať. A naopak. To znamená, že konaním musíme vysvetľovať konanie. Nevyhnutne však raz narazíme na argument v kruhu, ktorým stanovený problém nevysvetlíme¹⁹.

Čitateľ by tu nemal nadobudnúť dojem, že spochybňujem, že by napr. hodnotenie a hodnota, ciele/výsledky konania (ends), prostriedky konania (means), existencia voľby (choise), náklady, zisk a strata, ako aj čas a kauzalita, neboli kategóriami mysle a ľudského konania. To nie. Otázka je skôr tá, ako sa tam dostali a aký je ich pôvod? Je skutočne plne subjektívny? Skutočne sa tieto kategórie mysle nevyvíjali a boli nám odjakživa dané? Nejednodušíme tu problém? Do akej miery je to individuálne myslenie a do akej miery je to vplyv druhého, ktorý spôsobuje, že dané kategórie vnímame *dnes* tak, ako ich vnímane? Ako veľmi intersubjektívny je subjektivismus a individuálne konanie?

Podľa môjho názoru ide vlastne o to, či potenciálny intersubjektívny pôvod daných kategórií nemení ich význam; ako uvidí čitateľ nižšie zastávam tento názor. V tomto kontexte je však zaujímavé nájsť v Misesovom *Human Action*²⁰ nasledujúce výroky:

„As a thinking and acting being man emerges from his prehuman existence already as a social being. The evolution of reason, language, and cooperation is the outcome of the same process; they were inseparably and necessarily linked together. But this process took place in individuals. It consisted in changes in the behavior of individuals. There is no other substance in which it occurred than the individuals. There is no substratum of society other than the actions of individuals.“ (p.43)

...

„Individual man is born into a socially organized environment. In this sense alone we may accept the saying that society is--logically or historically--antecedent to the individual. In every other sense this dictum is either empty or nonsensical. The individual lives and acts within society. But society is nothing but the combination of individuals for cooperative effort. It exists nowhere else than in the actions of individual men. It is a delusion to search for it outside the actions of individuals. To speak of a society's autonomous and independent existence, of its life, its soul, and its actions is a metaphor which can easily lead to crass errors.“ (p.143)

Ako vidíme Mises si uvedomuje to, že spoločenstvo má vplyv na jednotlivca. A dokonca tvrdí, že rozum, jazyk, či spolupráca je výsledkom nejakého spoločenského vývoja, ktorý sa samozrejme prejavuje v jednotlivcovi. Je zvláštne, že skúmanie daných kategórií nerealizuje viac intersubjektívne a prikláňa sa skôr k absolútnemu individualizmu. Paradoxne jedným

---

¹⁹ Misesov axióm je ešte možné skúmať z toho hľadiska, že sa zvedavý študent opýta, čo presne znamená „konať“ a čo presne znamená „človek“ a prečo musia byť apriórne syntetické výroky platné a ako sa stalo, že sú platné. Rovnako sa môže ešte zamyslieť nad tým, do akej miery a ako sa dá uplatniť dané tvrdenia na našich prahistorických predchodcov a či skutočne je teda daný výrok „človek koná“ skutočne vše-objímajúcim a ahistoricky uplatniteľným, t.j. nejakým modom-operandi všetkých ľudí všetkých čias.

²⁰ Mises, L.: Human Action. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/human-action-0>>

z dôvodov môže byť vplyv doby a rozrastajúceho sa kolektivismu a socializmu, v ktorej tvoril a ktorá mohla mať práve vplyv na to, čo popisoval. Tieto intersubjektívne náznaky, ktoré sčasti ignoroval, sú však podľa môjho názoru celkom podstatné. Poďme sa pozrieť prečo.

Ako vysvetliť to, čo nazývame „Verstehen“? Opomenul Mises túto otázku?

Mises delí vedy o ľudskom konaní na historické (thymologické) a na praxeologické (apriórne). Samotné delenie a záujem Misesa uchopovať a vysvetľovať minulosť samozrejme neimplikuje, že je Mises determinista, resp. že uvažuje nad konaním deterministicko-historicky. V tejto oblasti však môžeme podľa môjho názoru nájsť jeden z dôvodov vyššie uvedených príkladov neúspešnosti Misesovej metódy. Tento dôvod sa až následne prejavuje v jeho radikálnom subjektivismu a apriorizme a čiastočnej ignorancii vzájomného interesubjektívneho vplyvu ľudí navzájom. Aby sme lepšie tento dôvod pochopili, musíme si vysvetliť, prečo je dôležité to, čo Mises, v nadväznosti na Webera a historickú školu, myslí, keď v oblasti svojho skúmania používa pojem *Verstehen*. Pod týmto pojmom rozumie náhľad človeka na druhého človeka v zmysle toho, že navzájom chápeme, čo robíme, resp. čo stojí za tým, že konáme tak, ako konáme. Jedná sa o dôležitú metódu skúmania. Bez nej by sme nevedeli interpretovať žiadne historické udalosti spojené so životom v ľudskej spoločnosti a rovnako by sme nevedeli anticipovať to, čo robia, či spravia druhí. Vo svojej *The Ultimate Foundation of Economic Science* o *Verstehen* píše:

„This specific understanding of the sciences of human action aims at establishing the facts that men attach a definite meaning to the state of their environment, that they value this state and, motivated by these judgments of value, resort to definite means in order to preserve or to attain a definite state of affairs different from that which would prevail if they abstained from any purposeful reaction. Understanding deals with judgments of value, with the choice of ends and of the means resorted to for the attainment of these ends, and with the valuation of the outcome of actions performed.“ (p.48)

Aj keď sa to nezdá, nejedná sa o nejaké obyčajné intuitívne tvrdenie, ktoré každý z nás pozná a používa. Jedná sa o základ toho, na základe čoho vieme identifikovať a interpretovať spoločenské javy! Mises zároveň upozorňuje, že sa tu nejedná o nejakú empatiu (*Einfühlung*) a špekulovanie o motívoch niekoho činov. Ide o samotné pochopenie a identifikovanie činu. To jest o identifikovanie a chápanie toho, že predmetný čin je vôbec tým, ktorým činom, ktorý myslíme a nie nejakým iným. Ako inak by sme vedeli, že druhý koná? Ako by sme inak rozlišovali od inštinktívneho prírodného správania a intencionálneho konania druhého? Príkladom používania *Verstehen* môže byť koncept vzájomnej výmeny, či chápanie toho, že existuje u človeka nejaká preferenčná škála a že to, čo koná, koná v kontexte urgency nejakej subjektívne najvýznamnejšej potreby a pod.. Ako píše Peter C. Mentzel vo svojej *Praxeology, History, and the Perils of Historicism*²¹:

---

²¹ Peter C. Mentzel , (2018), *Praxeology, History, and the Perils of Historicism 1* , in Steven Horwitz (ed.) *Austrian Economics: The Next Generation* (Advances in Austrian Economics, Volume 23) Emerald Publishing Limited,

„Mises ... insisted that the tools of Verstehen should be brought to bear against real, individual human subjects without reference to any preconceived notions about what their particular desires or motivations might be. Mises believed that this was possible, despite the infinite variations in human motivations, because of the “logical structures of the human mind”. (p.24)

Mises teda tvrdí, že toto chápanie (*Verstehen*) je možné na základe štruktúry mysle, ktorá ľuďom umožňuje aplikovať predmetné chápanie na okolité javy a interpretovať ich tak, aby sme im rozumeli. A ich interpretácia je zameraná ako na minulosť, tak i na budúcnosť.

Ako sme videli vyššie, Mises si uvedomuje význam vplyvu ostatných jednotlivcov tvoriacich spoločenstvo na jednotlivca. Rovnako vníma nevyhnutnosť chápania druhého. Avšak dôvody vzájomného chápania vidí v logickej štruktúre mysle. Nekladie podobný dôraz na význam druhého, či už pri budovaní obsahu logickej štruktúry mysle, resp. i samotnej štruktúry mysle per se. Mises otázku toho, ako vysvetľovať *Verstehen* teda neopomenul, avšak vysvetlenie jej používania a dôvodov existencie zúžil na logickú štruktúru mysle. To však nespôsobí nič inšie len to, že jeho metóda sa dostane v nejakom bode do kruhovej argumentácie. Myslením, vysvetľuje, bez-vrstvovo, myslenie jednotlivca. Z hľadiska metódy skúmania teda stojíme pred otázkou, ako prekonávať to, ak sa myseľ a naše vysvetľovanie javov dostane do bludného argumentačného kruhu?

Jedno z potenciálnych riešení prináša evolučný apriorizmus

Mises nie je evolučný apriorista. Aj keď pri čítaní jeho *The Ultimate Foundation of Economic Science* nájdeme nasledovnú pasáž:

„The a priori categories are not innate ideas. What the normal —healthy—child inherits from his parents are not any categories, ideas, or concepts, but the human mind that has the capacity to learn and to conceive ideas, the capacity to make its bearer behave as a human being, i.e., to act.“ (p.16)

To, že nepripúšťa v tejto oblasti ľudskej mysle vývoj je však jasné z iných citácií. Napr. tesne po vyššie uvedenej pasáži bezprostredne nasleduje:

„Since the a priori categories emanating from the logical structure of the human mind have enabled man to develop theories the practical application of which has aided him in his endeavors to hold his own in the struggle for survival and to attain various ends that he wanted to attain, these categories provide some information about the reality of the universe. They are not merely arbitrary assumptions without any informative value, not mere conventions that could as well be replaced by some other conventions. They are the necessary mental tool to arrange sense data in a systematic way, to transform them into facts of experience, then these facts into bricks to build theories, and finally the theories into technics to attain ends aimed at.“ (p.16)

Mises sa síce snaží o evolučný popis, ale nedáva evolúcii žiadnu šancu. To je zjavné aj z inej citácie, kedy jasne ukazuje, že pre neho buď človek (ako entita) existuje alebo neexistuje.

Neexistuje nič medzitým. Žiadny potenciálny medzistupeň. Žiadna vágne vymedzená myseľ. Je to vidieť v jeho *The Ultimate Foundation of Economic Science*, kde píše:

„We can think of the evolutionary process that transformed the nonhuman ancestors of mankind into human beings as a succession of small, gradual changes spread over millions of years. But we cannot think of a mind in which the category of action would have been present only in an incomplete form, There is nothing in between a being driven exclusively by instincts and physiological impulses and a being that chooses ends and the means for the attainment of these ends. We cannot think of an acting being that would not in concreto distinguish what is end and what is means, what is success and what is failure, what he likes more and what he likes less, what is his profit or his loss derived from the action and what his costs are.“ (p.8)

Mises neuchopil iný druh metodologickej cesty, ktorá apriórny charakter myslenia vysvetľuje prostredníctvom evolučného vývoja, vrstvenia a tým pádom prostredníctvom „prekračovania“ logických kruhov. Je to Hayekova teória kultúrnej evolúcie, ktorá uvádza a umožňuje prekračovanie logických kruhov mysle. Ako ukazuje Hayekov nasledovateľ Ján Pavlík²², Hayeka je možné ukotviť prostredníctvom spoločných „mysliteľských predkov“ v podobe Smitha, či Hegela, do vetvy tzv. evolučných vedcov. Hayeka je samozrejme nutné ďalej upravovať a modifikovať, čo Pavlík robí. Pavlík, na základe Hayekovej teórie kultúrnej evolúcie však volá po zmiernení Misesovho radikálneho apriorizmu a skôr po rozvíjaní tzv. *evolučného apriorizmu*²³.

Hayek vo svojom *Sensory Order*²⁴ naznačuje, že myslenie má tautologický charakter, ktorý neznamena nič inšie ako vzájomnú kategorizáciu objektov reality a ich vlastností myseľou²⁵. Problém potom je, že nevyhnutne musí myslenie prísť vždy k logickému kruhu; jedno je definované druhým a naopak, dôvodom čoho je kategorizačný mechanizmus mysle. Hayekova tvrdenie, že myslenie ako také je založená na tautológiách má teda zmysel a nemalo by byť až takou záhadou²⁶. Nemá byť ako iné, pretože z fyziologického hľadiska je myseľ ako taká rovnako tvorená vzájomnými väzbami. Otázka je, akým spôsobom túto tautologičnosť rozvíjame a ako nám pomáha interpretovať realitu.

Z hľadiska toho, čo Pavlík nazýva evolučný apriorizmus (skôr by som sa prikláňal k pojmu evolučný *intersubjektívny* apriorizmus) ide o to, že myslenie jednotlivca, ktoré má nevyhnutne

---

²² Pavlík je jeden z mála nasledovateľov Hayeka, ktorý sa ho „neboja“ kritizovať. Zároveň modifikácie, ktoré Pavlík k Hayekovi prináša, umožňujú Hayekovej teórii kultúrnej evolúcie odolávať aj viacerým relevantným kritikám jeho prístupu. Bližšie pozri Pavlík, J. WWW DOCUMENT <<https://kfil.vse.cz/homepage/veda-a-vyzkum/publikacni-cinnost/doc-phdr-jan-pavlik-publikace/>>

²³ Pozri v PAVLÍK, Ján. Na obranu (nikoliv příliš) extrémního apriorismu. In: PAVLÍK, Ján (ed.). *Filosofické základy metodologie ekonomických věd I.* Praha : Oeconomica, 2002, s. 11–81. ISBN 80-245-0468-5

²⁴ Hayek, F.A.: *The Sensory Order: An Inquiry Into the Foundations of Theoretical Psychology.* The University of Chicago Press, 1976.

²⁵ Pozri napr. v Potužák, P. Hayekova teorie lidské mysli. p. 26. WWW DOCUMENT <<https://nb.vse.cz/kfil/elogos/mind/potuzak13.pdf>>

²⁶ Porovnaj s „Tvrzení, že věda směřuje ke konečnému tautologickému poznání o světě, považují mnozí autoři za nejvíce podivnou část Hayekova díla (Caldwell 2004a:275). Jiní v ní spatřují určité podepření Misesovy praxeologie (Di Iorio 2009:15)“ Ibid. str. 27

axiomaticky (kruhový) charakter je prekračované intersubjektívne (a niekedy nevedome)²⁷. Evolučný apriorizmus popisuje, podľa môjho názoru, práve princípy toho, ako je umožnené individuálnej myslí „prekračovanie“ obmedzení seba samej pri interpretácii reality. Tautologický charakter jednej ľudskej mysle je prekračovaný ľudstvom intersubjektívne a spoločne. Obmedzenú myseľ „obchádzame“ ako ľudia tým, že problém riešime spoločne napr. jazykovými štruktúrami, ktoré práve umožňujú následne už individuálnej myslí formulovať objavené závery o realite, i o myslí samej. Preto je vlastne možný i pokrok i postupné vysvetľovanie toho ako myslíme aspoň v princípoch. Aj keď ako predpovedá Hayek, dané závery nebudú nikdy vysvetľujúce vo svojej maxime. Nevysvetlíme samých seba.

Zjednodušene povedané tam, kde je bezmocný človek, prináša riešenie spolupráca ľudí (človekov), čím sa prekračuje individuálna myseľ avšak zároveň je individuálnej myslí takto umožnené formulovať závery o sebe samej. Týmto spôsobom je možné nazerať aj na Misesove *Verstehen*. To, že rozumieme konaniu druhého, to, že anticipujeme to, ako sa budú ľudia správať, či konať, aj keď nepresne, súvisí aj s intersubjektívnym charakterom toho ako myslíme. Na obsah a štruktúru mysle, je preto nutné nahliadať *aj v kontexte* druhého. Štruktúru mysle je nutné zároveň vnímať Haykovsky, t.j. ako plastickú, samoorganizujúcu sa, flexibilnú synapticko-fiziologickú, ako aj flexibilnú mentálnu štruktúru, ktorá kým nie je stimulovaná intersubjektívne, tak sa nevyvinie do podoby, ktorú poznáme a ktorú vnímame²⁸. Myseľ nie je teda štruktúrou, ktorá nevyhnutne obsahuje všetky logické kategórie, o ktorej pravdepodobne píše Mises²⁹, ale štruktúrou, ktorá sa musí vyvinúť a na svoj vývoj potrebuje život v spoločnosti, t.j. druhého.

Počet používaných intersubjektívnych nástrojov, ktoré človek používa dnes a denne, nie je vôbec málo. Je nimi napr. jazyk, z ekonomického hľadiska podľa môjho názoru úrok, či samotné peniaze, sú to samozrejme ceny a cenový systém, spôsoby objavovania ceny na trhu, z normatívneho hľadiska právo, či náboženstvo ... atď. Práve preto je podľa môjho názoru

---

²⁷ Pavlík takto vysvetľuje vznik napr. katalaktických pravidiel, ktoré mali podľa neho vzniknúť na základe pravidiel distributívnej spravodlivosti a toho, čo nazýva sedimentácia koncepcie katalaktických pravidiel v nie plne uvedomelých myšliach našich predchodcov na základe neúčelného podriadenia sa pravidlám distributívnej spravodlivosti, ktoré však už sedimenty katalaktických pravidiel obsahujú. Pozri v Pavlík, J. On the Spontaneous Emergence of the Norms of Distributive Justice and the Catallactic Rules. WWW DOCUMENT <<https://nb.vse.cz/kfil/elogos/ethics/pavlik-5.htm>> Mdifikácia Hayekovej teórie kultúrnej evolúcie sa tak stáva rezistentnou voči kritike Hoppeho. Pozri Hoppe, H.H. F. A. Hayek on Government and Social Evolution. WWW DOCUMENT <https://mises-media.s3.amazonaws.com/rae7_1_3_3.pdf>

²⁸ Pozri napr. známe príklady Heleny Kellerovej a Laury Bridgmanovej WWW DOCUMENT <https://en.wikipedia.org/wiki/Laura_Bridgman>, či najznámejší preskúmaný príklad nesocializovaných detí držaných mimo spoločenských kontaktov psychicky narušenými rodičmi – tzv. prípad Genie WWW DOCUMENT <[https://en.wikipedia.org/wiki/Genie_\(feral_child\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Genie_(feral_child))>

Pozri tiež Pošvanc, M.: O niektorých problémoch vzniku apriórnych súvzťažností myslenia a ich riešení prostredníctvom nomotvorného charakteru myslenia. WWW DOCUMENT <<https://nb.vse.cz/kfil/elogos/ethics/posvanc09a.pdf>>

²⁹ Mises tu nie je veľmi jednoznačný, čo myslí tým, že sme logickými kategóriami ako ľudia vybavení. Nie je jasné, či myslí nejaký potenciálny vývoj v tejto oblasti. Porovnaj so Sanchez, D.: Mises on Mind and Method. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/mises-mind-and-method>> Sanchez v poznámke pod čiarou píše „My use of the term "inbuilt" refers to Mises's characterization of the mind being already "equipped" with these conceptions prior to their use in grasping reality. It should not be taken as implying "innate," in the sense that they are present at birth. It may however be that our genetic constitution (which itself is present at birth) is such that we have the biological capacity to develop these conceptions. "Man acquired these tools, i.e., the logical structure of his mind, in the course of his evolution from an amoeba to his present state."“

ekonómia vedou, na ktorú sa musíme pozerat' ako na vedu pracujúcu jednak so subjektívnymi kategóriami ako je hodnotenie, či preferenčná škála, ale i intersubjektívnymi kategóriami ako je cena, úrok, peniaze, či kalkulačná jednotka = účtovný štandard druhého. A z intersubjektivity daných kategórií predmetné kategórie vysvetľovať a ďalej na ich základe interpretovať problémy spoločenskej reality.

Záver

Mises bol významným a inšpiratívnym spoločenským vedcom. O tom niet pochýb. Jeho dielo je určite hodné čítania. Tento výrok zo začiatku môjho článku je správny. Misesa Rakúska škola potrebovala. Je však načase sa posunúť ďalej. Jednou z ciest môže byť evolučný intersubjektívny apriorizmus.

Vo svojich práca zameraných na ekonomické javy ho používam. A s výsledkami som spokojný. Dáva zmysluplnejšie odpovede i na tu nastolené otázky v oblasti ekonomickej kalkulácie (ako teda prebieha ekonomická kalkulácia)³⁰, nadobudnutia kúpnej sily peňazí (od čoho je závislá kúpna sila peňazí)³¹, problému esencie úrokovej miery (čo znamená úrok)³², definícií toho, čo je z ekonomického hľadiska chybou a čo nie je chybou (na základe čoho vieme, že sme sa ekonomicky pomýlili a naopak, na základe čoho vieme, že sme úspešní napr. v bezpečnej ekonomike), resp. ako vieme odhadovať vôbec budúcnosť, ak vieme, že budúcnosť je kaleidická³³ a prečo si ekonomickí agenti vzájomne rozumejú. Zmeny premís a intersubjektívny charakter popisovaných javov zároveň mení mnohé závery, ktoré sú dnes „nezlomnými“ tvrdeniami niektorých predstaviteľov Rakúskej školy.

Matúš Pošvanc

27.04.2019, finálna verzia 14.05. 2019

---

³⁰ Pozri Pošvanc, M. EVOLUČNÉ MOŽNOSTI VZNIKU EKONOMICKEJ KALKULÁCIE A PEŇAZÍ. PROBLÉM NEMOŽNOSTI SOCIALIZMU. WWW DOCUMENT <<https://viagold.sk/evolučne-moznosti-vzniku-ekonomickej-kalkulacie-a-penazi-problem-nemoznosti-socializmu-finalna-verzia/>>

³¹ Ibid.

³² Pošvanc, M.: Teória úrokovej miery. Revízia rakúskeho prístupu. WWW DOCUMENT <<https://viagold.sk/teoria-urokovej-miery-revizia-rakuskeho-pristupu/>>

³³ Článok je v štádiu prípravy, ktorá bude samozrejme obsahovať intersubjektívne riešenie problému. Definovanie problému ako takého je možné nájsť napr. v Hülsmann, J.: A Realist Approach to Equilibrium Analysis. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/realist-approach-equilibrium-analysis>> alebo v Selgin, G.: Praxeology and Understanding: An Analysis of the Controversy in Austrian Economics. WWW DOCUMENT <<https://mises.org/library/praxeology-and-understanding-analysis-controversy-austrian-economics-0>>